

Karol Piekarz

Cenzura

Czy wielkie korporacje cenzurują Internet?

Czym jest cenzura?

Cenzura to kontrola publicznego przekazywania informacji, ograniczająca wolność wyrażania myśli i przekonań¹. Obecnie stanowi ogół działalności mających na celu odniesienie konkretnych korzyści przez cenzurującego. Można powiedzieć, że cenzura jest swojego rodzaju dezinformacją, ponieważ korzysta z technik rozpowszechniania informacji niepełnych (prawda selektywna) oraz błędnych (kłamstwo), co skutecznie manipuluje światopoglądem i wpływa negatywnie na poziom świadomości społeczeństwa. Jeszcze w XX wieku propaganda kojarzyła się przede wszystkim z systemami totalitarnymi, jednak współcześnie coraz częściej mamy do czynienia z takimi praktykami u wielkich ponadnarodowych korporacji. Wykorzystując zaawansowane narzędzia, wielki biznes i świat mediów są w stanie sprawować faktyczną kontrolę nad obiegiem informacji².

Cenzura według Platona

Jedną z pierwszych wzmianek o potrzebie cenzury mitów i poezji celem przeciwdziałania demoralizacji dzieci możemy znaleźć już ok. 380 roku p.n.e. u Platona w jego słynnym dziele „Państwo”³. Według przekonania tego myśliciela państwo idealne powinno być zarządzane przez filozofów-królów, którzy będą wiedzieli, jak powinni postępować obywatele. W tym celu Platon proponował zastosowanie cenzury, która miałaby ograniczać dostęp do treści prowadzących do rozproszenia uwagi lub zdeformowania

¹ Cenzura [w:] *Encyklopedia PWN*, dostęp online: <https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/cenzura;3884236.html>.

² Małkowska M., *Różne odcienie cenzury*, reportaz.polskieradio.pl, 02.27.2017, dostęp online: <https://reportaz.polskieradio.pl/artukul/1733795>.

³ Bartol K., *Wypędzić poezję, wygnać poetów. Współczesne interpretacje Platońskiego postulatu* [w:] „Poznańskie Studia Polonistyczne. Seria literacka”, nr 19 (39), Poznań: Wydział Filologii Polskiej i Klasycznej Uniwersytetu Adama Mickiewicza, s. 25-27, dostęp online: <https://repozytorium.amu.edu.pl/bitstream/10593/12263/1/Bartol.pdf>.

myślenia obywateli. Uważał on, że cenzura jest konieczna, ponieważ ludzie są skłonni do ulegania emocjom i nie potrafią samodzielnie ocenić, co jest dla nich dobre. Dlatego potrzebują filozofów-królów, którzy będą ich prowadzić i pomagać im w dokonywaniu właściwych wyborów. Cenzura miała być narzędziem, które pomoże utrzymać porządek i dobrobyt w społeczeństwie, a także zapobiec rozprzestrzenianiu się nieodpowiednich treści i myśli. Widzimy więc, że pomysł na kontrolę treści nie jest niczym nowym, ponieważ znajduje się on w założeniach światopoglądowych jednego z najważniejszych filozofów w historii ludzkości. W pewien sposób daje to przyzwolenie na jego różne modyfikacje i próby wdrażania, o czym już mogli przekonać się mieszkańcy wielu państw.

Formy cenzury

Wyróżniamy wiele rodzajów cenzury, które różnią się przede wszystkim źródłem, czyli podmiotem cenzurującym⁴. W instytucjonalnej istnieje specjalna instytucja, która zajmuje się kontrolą i dopuszczaniem (lub nie) do przekazu wszelkich publikacji, jak np. utworów czy filmów. W prewencyjnej wszelkie przekazy są kontrolowane i nie mogą zostać opublikowane bez zgody odpowiedniej instytucji. W prawnej w danym kraju obowiązuje prawo zakazujące publikowania określonych treści pod groźbą rozmaitych kar, które są egzekwowane na drodze prawnej. W represyjnej organy władzy wycofują materiały z obiegu i karzą za ich rozpowszechnianie, jednak nie cenzurują przed publikacją. W wewnętrznej właściciele mediów, np. wydawnictw, stacji telewizyjnych i dużych korporacji, kontrolują publikacje, chociaż nie mają przymusu prawnego ze strony państwa. W politycznej wolność słowa jest ograniczona w sferze polityki, a szczególnie krytyki władzy. Natomiast w religijnej publikacje krytykujące pewną religię – zarówno jej dogmaty, jak i bardziej przyziemne sprawy pokroju postępowania kleru czy afer finansowych – są zwalczane i cenzurowane. Ostatni, najmniej oczywisty rodzaj cenzury stanowi autocenzura, która polega na samodzielnym ograniczaniu własnych wypowiedzi przez obywateli świadomych

⁴ Idzik J., Klepka R., *Cenzura*, vademecumbezpieczenstwainformacyjnego.up.krakow.pl, 09.03.2020, dostęp online: <https://vademecumbezpieczenstwainformacyjnego.up.krakow.pl/2020/03/09/cenzura/>.

grożących za to konsekwencji ze strony państwa, korporacji, a nawet środowiska, w którym na co dzień funkcjonują.

Od cenzury państwa do cenzury korporacji

W świadomości Polaków cenzura kojarzy się głównie z okresem Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej, gdzie władza sprawowała nadzór nad informacjami przeznaczonymi do rozpowszechnienia, czyli: prasą, publikacjami naukowymi i kulturalnymi oraz widowiskami. Okres cenzury w PRL-u trwał w latach 1946-1990 roku i funkcjonował pod postacią GUKPPIW, czyli Głównego Urzędu Kontroli Prasy, Publikacji i Widowisk. W tamtym czasie forma cenzury miała charakter prewencyjny. Cenzura w PRL była stosowana w celu utrzymania władzy partii komunistycznej i kontroli społeczeństwa. Dotyczyła ona przede wszystkim przekazu krytycznego wobec rządu lub komunistycznego systemu politycznego, a także treści uważanych za nieodpowiednie z innych powodów⁵. Komuniści traktowali religię jako przeszkodę dla budowy nowego społeczeństwa i starali się ograniczyć jej wpływ na ludzi, co na marginesie również obserwuje się obecnie w nieco bardziej wysublimowanej postaci. Mogłoby się zdawać, że od lat 90., kiedy to oficjalnie upadł system komunistyczny w Polsce, rozkwitła wolność, a cenzura swobodnego wyrażania myśli i odbierania informacji legła w gruzach komunizmu. Nie jest to jednak prawda, ponieważ cenzura mutowała, przenosząc się z poziomu instytucjonalnego na poziom korporacyjny, co uczyniło ją jeszcze skuteczniejszą.

Cenzura Big Tech

Do cenzury treści zostały zaprzęgnięte komputery, które wraz z wydajnymi algorytmami i namiastką sztucznej inteligencji wielokrotnie zwiększyły swoją skuteczność względem fizycznych cenzorów w okresie PRL-u. Poza blokowaniem treści lub oznaczaniem ich jako rzekomo

⁵ Strządała G., *Cenzura w Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej* [w:] „Ante Portas. Studia nad bezpieczeństwem”, 2012, nr 1, Ostrowiec Świętokrzyski: Wyższa Szkoła Biznesu i Przedsiębiorczości, 40-41, dostęp online: https://bazhum.muzhp.pl/media/files/Ante_Portas_Studia_nad_bezpieczenstwem/Ante_Portas_Studia_nad_bezpieczenstwem-r2012-t-n1/Ante_Portas_Studia_nad_bezpieczenstwem-r2012-t-n1-s31-46/Ante_Portas_Studia_nad_bezpieczenstwem-r2012-t-n1-s31-46.pdf.

falszywe (tzw. fact-checking) cenzura korporacyjna korzysta również z takich narzędzi, jak np. „shadowban”. Jest to mechanizm, który pozwala na wysłanie treści przez osobę cenzurowaną, np. komentarza, lecz uniemożliwia jej odbiór przez masowego odbiorcę – innymi słowy, tylko autor widzi zamieszczony przez siebie wpis⁶. Wielkie korporacje, jak Google, Facebook czy serwis YouTube, zbiorczo zwane Big Tech-em, stosują także metody sztucznego ograniczania zasięgu, a więc mają możliwość manipulacji tym, do jakiej grupy docelowej trafi treść tworzona przez nadawcę. Pozwala to na cichą neutralizację przekazu uznanego za niewygodny czy niosący potencjalne zagrożenie polityczne. Warto zwrócić uwagę na fakt, że obecna wewnątrz cenzura korporacyjna w praktyce niewiele różni się od instytucjonalnej cenzury okresu PRL-u – a właściwie jest od niej szersza i dużo skuteczniejsza. Dzieje się tak dlatego, że główne źródła masowego przekazu treści w Internecie docierają do miliardów ludzi na całym świecie, przez co są w stanie realnie kształtować nastroje społeczne, poglądy polityczne i przekonania. Wymownym przykładem było permanentne wykluczenie z platformy Twitter byłego już prezydenta Stanów Zjednoczonych Donalda Trumpa, którego konto i wpisy obserwowało ponad 90 mln osób (ostatecznie jego profil przywrócił dopiero nowy właściciel Twittera Elon Musk, który jest przeciwnikiem cenzury). Ta decyzja z pewnością nie pozostała bez wpływu na amerykańską politykę i proces wyborczy⁷. Opisany proceder tzw. banowania jest ponadnarodowy i często łamie bądź sprytnie omija konstytucyjne prawa poszczególnych państw, gwałcąc przy tym elementarne prawo człowieka do wolności myśli i wypowiedzi.

Jak się bronić?

Mimo że ochrona przed cenzurą wydaje się trudna, ponieważ głównie stosowana jest przez aparat władzy lub instytucje, które dysponują dużymi środkami i możliwościami techniczno-prawnymi, można wskazać różne sposoby na uniknięcie mechanizmów cenzorskich. Cenzura często dotyczy

⁶ Państwo kontra Big-Tech. Czy można ustawą skutecznie ograniczyć cenzurę w internecie?, pch24.pl, 06.11.2021, dostęp online: <https://pch24.pl/big-tech-kontra-panstwo-czy-mozna-ustawa-skutecznie-ograniczyc-cenzure-w-internecie/>.

⁷ Fraser M., Musk: Ban dla Trumpa na Twitterze był moralnie zły i po prostu głupi, cyberdefence24.pl, 11.05.2022, dostęp online: <https://cyberdefence24.pl/social-media/musk-ban-dla-trumpa-na-twitterze-byl-moralnie-zly-i-po-prostu-glupi>.

określonych źródeł informacji, takich jak prasa, telewizja czy radio. Dlatego warto poszukiwać newsów z różnych źródeł, aby mieć pełniejszy obraz sytuacji. Można korzystać z narzędzi szyfrujących, takich jak specjalne komunikatory internetowe czy aplikacje do rozmów głosowych, aby uniknąć cenzury i zapewnić prywatność komunikacji. Z kolei sieci VPN (Virtual Private Network) pozwalają użytkownikom na korzystanie z Internetu przez połączenie z serwerem pośredniczącym, co może umożliwić ominięcie cenzury stosowanej przez danego dostawcę Internetu lub rząd⁸. Anonimowe przeglądarki internetowe pozwalają na korzystanie z sieci bez zapisywania historii przeglądania czy innych danych osobowych. Warto zdawać sobie sprawę z tego, że wiele treści dostępnych w Internecie może być celowo sfabrykowanych lub zmanipulowanych w celu wpłynięcia na nasze myślenie i zachowanie (tyczy się to również oficjalnych kanałów rządowych). Dlatego ważne jest, aby krytycznie podchodzić do informacji znalezionych w sieci i szukać potwierdzenia w innych źródłach⁹. Można korzystać z narzędzi, takich jak blokery reklamy, aby chronić swoją prywatność online i uniknąć cenzury poprzez ograniczenie możliwości zbierania danych osobowych przez rządy czy instytucje.

⁸ Marteklas J., *Dziś Dzień Ochrony Danych Osobowych – jak chronić swoje dane w sieci?*, chip.pl, 28.01.2023, dostęp online: <https://www.chip.pl/2023/01/dzis-dzien-ochrony-danych-osobowych-jak-chronic-swoje-dane-w-sieci>.

⁹ Piekarczyk K., *Intencjonalność podmiotu przez transpozycję – obieg informacji*, linkedin.com, 17.10.2020, dostęp online: <https://www.linkedin.com/pulse/intencjonalno%C5%9B%C4%87-podmiotu-przez-transpozycj%C4%99-obieg-karol-piekarczyk/>.